

En iniciar-se la dècada dels anys seixanta, veu la llum la revista clandestina del PSUC «Horitzons», anomenada «Nous Horitzons» des del cinquè número i primer de la nova capçalera, a conseqüència de problemes de registre legal a Mèxic, el país on suposadament s'editava. La plataforma, concebuda com a òrgan d'expressió cultural d'un ideari polític, dóna entrada en les seves planes, entre altres interessos, a la literatura. De la mà d'un reduït nucli de militants, bàsicament Francesc Vallverdú i adlèters, i dels seus contactes amb dos *compànyes de viatge* tan simptomàtics en la dècada dels seixanta com Josep M. Castellet i Joaquim Molas, les seccions literàries de la revista (una de caire general, *Les Lletres*, confegida per textos crítics, assagístics i creatius, i una altra, *Fulls Oberts*, de ressenyes de llibres) esdevenen una escapatada des de la qual els esmentats personatges proven d'incidir en l'orientació de la poesia, de la literatura catalana dels anys seixanta.

La nostra intenció, limitada a les manifestacions en l'àmbit de la poesia, és posar de manifest com la revista esdevé no sols una important plataforma de difusió del corrent realista que dominarà el panorama de la literatura catalana a principis dels anys seixanta, a través d'una sèrie d'importants articles a penes coneguts per la historiografia actual, sinó com permet traçar i fins i tot aportar dades noves respecte la peripècia vital de l'anomenat *Realisme històric*, des d'abans i tot del moment de la seva *programació* efectiva per Molas i Castellet i fins a la seva davallada a finals de la dècada. En aquest sentit, la presència de fins tres equips de redacció distints durant els anys seixanta ens porta a parlar de tres etapes en la història particular de la publicació: una primera etapa molt combativa i militant que va de 1960 a 1964 i que abasta els vuit primers números de la revista; una segona etapa de transició, encara combativa, però a penes lligada amb la realitat catalana de l'interior, que abraça els anys 1965-1966; i, una tercera etapa, de 1967

en endavant, molt poc combativa, en què s'aprecia la crisi del marxisme i de les propostes defensades a la primera etapa, així com les primeres manifestacions del gir poètic dels anys setanta. Una tripartició que s'adiu per complet amb les fases que gosem anomenar de *programació* (1960-1964) i *desprogramació* (1965-1968) del *Realisme històric*, és a dir, les fases en què, respectivament, els responsables de l'intent de moviment, d'una banda, preconitzen i esbomben el tipus de literatura que cal conrear, i, de l'altra, se'n desenten i comencen a buscar uns altres camins.

1. Primera etapa: 1960-1964

Francesc Vicens, responsable dels vuit primers números —quatre d'«Horitzons» i quatre més de «Nous Horitzons»— que apareixen en aquests cinc primers anys de vida de la publicació que es preveia trimestral, ens informa d'un fet que considerem de moltíssim interès: «El nucli de redacció de Barcelona durant tota una llarga etapa va estar reduït a Francesc Vallverdú (en la clandestinitat «Vernet»), als seus contactes amb militants de la nostra organització d'intel·lectuals, i als contactes amb altres intel·lectuals no comunistes que havien acceptat de col·laborar amb la revista (principalment Josep Maria Castellet, Jordi Carbonell i Joaquim Molas).»¹ Aquestes paraules palesen el tret més rellevant d'aquesta primera etapa de la revista, això és, l'enorme importància de la col·laboració militant dels intel·lectuals de l'interior, bàsicament de Vallverdú i de Castellet, la contribució ideològica i programàtica dels quals —continuada i abassegadora per part del primer— traça les pautes del programa literari de la revista, que es caracteritza en aquests primers anys d'existència per una combativitat molt

1. FRANCESC VICENS, *La primera etapa de «Nous Horitzons» (1960-1964)*, dins DIVERSOS AUTORS, «*Nous Horitzons*». Vol. 1. 1960-61 (Barcelona 1979), ps. 10-16. Cito de la p. 11.

agressiva i una atenció preferent envers la literatura catalana coetània. És en aquest sentit que podem afirmar que «Nous Horitzons» esdevé una plataforma d'expressió des d'on els autors esmentats preconitzen, mitjançant articles programàtics i ressenyes de llibres, militants i furients, la poesia que cal fer: una poesia realista i compromesa, engatjada amb la situació històrica del país i amb el seu temps.

L'explicitació a aquestes paraules s'observa de manera significativa en la col·laboració amb què s'estrena *Les Lletres* del primer exemplar d'«Horitzons»: *Record de Carles Riba*, signat —és tot un senyal— per Josep Maria Castellet.² L'article, que pren com a pretext la figura de Riba per a esdevenir un veritable manifest, una proposta programàtica de creació d'un tipus molt determinat de poesia, no té deïxa. Castellet, després d'esmentar en el primer paràgraf que, a un any de la mort de Riba, l'ha recordat amb freqüència, però «no pas rellegant la seva obra», lloa l'home, l'intel·lectual, però no l'interessen ni el poeta ni la seva obra: «[...] els seus llibres, però, fugen progressivament del cercle dels meus —potser migrats— interessos literaris. L'home Carles Riba, en canvi [...], el veig com una gran personalitat intel·lectual, responsable i preocupat, no solament pels problemes de l'ofici, sinó també —i molt especialment— pels greus problemes culturals, socials i polítics de la pàtria.»

I no l'interessa el poeta perquè «des de feia uns anys el seu món literari, les seves idees estètiques, no seguien el pas del temps». Perquè «Riba no havia fet l'evolució que, emportats pel temps, alguns poetes castellans de la seva generació i de filiació poètica similar —com Aleixandre i Guillén— estaven complint». Aquesta evolució que esmenta Castellet i que tot

seguir explicita és una lògica i natural evolució de la poesia europea del postsimbolisme cap al realisme, és a dir, la primera manifestació del que després serà una de les idees bàsiques del seu *Poesia, Realisme, Història* (1965): «Ara bé, el que passa és que la nostra sensibilitat poètica està variant i per raons de tipus històric-social, tornem a preferir els poetes menys hermètics, més narratius que lírics i de llengua popular. La poesia de la postguerra mundial ha canviat de signe [...]. La guerra del 39 —i per a nosaltres la del 36— va convulsionar de tal manera les consciències més agudes i sensibles del temps, que tota una poesia esteticista i d'evasió està essent substituïda per una poesia de testimoni, que parla de l'home i de les seves lluites per a l'alliberament de les alienacions que el sotmeten.»

Castellet, doncs, ja l'any 1960, caracteritza la poesia emergent amb una sèrie de trets que oposa als del postsimbolisme i que són un precedent dels que, temps a venir, trobarem en l'apartat *La poesia nova* del volum conjunt de Castellet i Molas *Poesia catalana del segle XX* (1963), l'estudi-antologia que institucionalitza el *Realisme històric*: una poesia narrativa, testimonial, de llengua senzilla i col·loquial, que parli de l'home i de la realitat immediata que l'envolta, de l'ara i de l'aquí. Menystinguda i convertida, doncs, en atzucac la tradició simbolista i esdevingut Riba «un intel·lectual típic d'un període de la història europea, acabat, segurament, en aquesta última postguerra», Castellet aprofita l'avinentesa per a cloure l'article amb una proposta programàtica: l'apologia del nou corrent poètic que els temps demanen, al qual per primera vegada en les lletres catalanes assigna el nom de «realisme històric»: «Per altra banda, la mort de Riba aixecarà la hipoteca que sobre la poesia catalana exercia la seva presència. Momentàniament, perduts i més desorientats que mai, els poetes catalans, havent de buscar personalment els propis camins de llur poesia, potser tindran ocasió de trobar el d'un realisme històric —enfront del simbolisme mític de la poesia europea a la qual Riba estava incorporat— que és l'únic tipus de poesia en què la nostra sensibilitat contemporà-

2. Martí CASANOVAS [J.M. Castellet], *Record de Carles Riba*, «Horitzons», 1 (4art. trimestre de 1960), ps. 34-37. És un fet ben freqüent d'aquesta publicació clandestina que la gran majoria dels col·laboradors signin mitjançant pseudònim. La coneixença dels noms que s'amaguen darrere ens és reportada, en una guia indispensable adreçada a aquesta primera etapa, per Francesc Vicens, en *DIVERSOS AUTORS, «Nous Horitzons». Vol. 1. 1960-61*, op. cit., p. 29.

nia pot trobar la sortida a l'expressió de la seva autenticitat.»

Establert, així, per un dels ideòlegs el tipus de poesia que cal crear, és un fet significatiu que la tasca crítica de Francesc Vallverdú s'adreci a la proposta de models per a aquesta poesia realista i engatjada, en un intent conscient d'inserir-la dins d'una tradició viable. Això explica els articles programàtics referits a Salvador Espriu, Salvat-Papasseit i Pere Quart³ i l'esment a tort i a dret, vingui o no a tomb, del màxim model, això és, del mestratge exemplar de *La pell de brau* d'Espriu.⁴

És, però, a les ressenyes de llibres que apareixen a *Fulls Oberts*, on la militància de la plataforma esdevé més agosarada, pel

3. Ens referim, respectivament, a Ramon ROIG [F. Vallverdú], *Un tomb decisiu dins la poesia catalana: «La pell de brau»*, «Horitzons», 2 (1er. trimestre de 1961), ps. 45-50; Ramon ROIG [F. Vallverdú], *Joan Salvat-Papasseit, avui*, «Horitzons», 3 (2on. trimestre de 1961), ps. 27-33; i Ramon ROIG [F. Vallverdú], «*Vacances pagades*» dins *l'obra poètica de Pere Quart*, «Nous Horitzons», 1 (1er. trimestre de 1962), ps. 19-26. Ja amb anterioritat, Francesc Vicens (en Joan BERENGUER [F. Vicens], *Maragall davant del seu temps i del nostre*, «Horitzons», 2, op. cit., ps. 35-44), de passada, havia esmentat Salvat Papasseit com a model de poeta social. Per a més informació sobre aquest article en concret i, en general, sobre la recepció de la poesia de Salvat-Papasseit en els anys seixanta, vegeu Jaume AULET, *La recepció de la poesia de Joan Salvat-Papasseit durant la dècada dels seixanta*, «Els Marges», 44 (setembre de 1991), ps. 88-104. Aprofito l'avinentsa per a agrair a Jaume Aulet el temps esmerçat en llegir un primer esborrany d'aquest article i els valuosos comentaris que hi adreçà.

4. No deixa d'ésser simptomàtic, en aquest sentit, que en el mateix número en què s'ha propugnat *La pell de brau* d'Espriu com a model, trobem noves referències al poemari, com és de suposar, per part dels sempre presents Castellet i Vallverdú. Afirmar el primer (en Martí CASANOVA [J.M. Castellet], *Hi ha una nova novel·la catalana?*), «Horitzons», 2, op. cit., ps. 51-53): «[...] llibres de poesia en català, com *La pell de brau*, de Salvador Espriu, [...] són un exemple vivent de les possibilitats —per molt limitades que siguin— de publicació d'una literatura compromesa amb la societat, oberta sobre un moment diferent de l'actual, en què les paraules justícia, llibertat i pau arriben a assolir llur autèntic sentit.» Així mateix subscriu Vallverdú (a R.R. [F. Vallverdú], *Els premis literaris de la nit de Santa Llúcia 1960*, «Horitzons», 2, op. cit., ps. 60-61): «[...] el llibre guanyador [del Premi Carles Riba] —*Cants terrenals*, de Ramon Bech— és, segons els rumors que circulen, d'una gran preocupació i combativitat socials. Si és així, podrem afirmar que *La pell de brau* ja està recollint els seus fruits. Confíem-hi.»

fet que l'enfocament marxista inherent a la crítica contempla únicament l'adscripció o no dels poemaris a la realitat immediata per tal de judicar el seu valor i el seu interès.⁵ L'exemple límit d'aquesta virulència, altra volta a través dels comentaris de Vallverdú, s'esdevé en la ressenya a *Da nukes pueris* de Gabriel Ferrater.⁶ Si bé en un primer moment s'apunta un elogi matisat del poemari («És evident, en efecte, que *Da nukes pueris*, si n'excloem el poema "In memoriam" i poca cosa més, representa una brillant aportació a la lírica catalana moderna. Ferrater domina, quan vol, la poesia, i ens en dóna belles mostres al llarg del seu llibre»), tot seguit la lloa esdevé diatriba ferotge envers la temàtica reaccionària que Vallverdú observa a «In memoriam»: «Tot amb tot, Gabriel Ferrater perd sovint el domini del seu art, i es deixata en uns versos d'un prosaisme sense justificació. [...] I si a aquest prosaisme, que afecta purament a l'ordre estètic, afegim un tema insolent i antisocial com és el cas de "In memoriam", aleshores la seva poesia esdevé intolerable.»

Després de desqualificar el poema en el seu vessant formal, amb acusacions de prosaisme i de versos plens d'imperfecions, Vallverdú arremet de nou contra el que ell considera un contingut reaccionari: «[Ferrater] Ens demostra una vegada més que a l'hora del combat no podem

5. Vegeu, en aquest sentit, les ressenyes encomiàstiques a «*Paraules per a no dormir*», de Joaquim Horta («Horitzons», 4, 3er. trimestre de 1961, p. 58); «*Com llances*», de Francesc Vallverdú («Nous Horitzons», 1, op. cit., ps. 50-52); i «*Qui ulls ha*», del mateix Vallverdú («Nous Horitzons», 3, 1er. i 2on. trimestres de 1963, ps. 47-49). I, com a exemple del contrari, la ressenya de VALLVERDÚ a *Intento el poema* de J.M. Andreu, un poemari aliè als pressupòsits ideològics de la revista. Vallverdú, ja des del primer número de la publicació, deixa molt clar que considera deshonest a «l'actitud del poeta que, defugint uns determinats problemes, es limita exclusivament a contemplar aspectes socials de la realitat» i sense atènyer en cap moment valoracions de tipus literari o estètic, la manca d'engatjament pressuposa el seu judici negatiu: «*Intento el poema* té dues composicions amb intenció [...] i la resta són impressions meteorològiques o vegetals com sol ésser exigint en aquesta mena de llibres» (a R.R. [F. Vallverdú], «*Intento el poema*», de J.M. Andreu, «Horitzons», 1, op. cit., ps. 38-39).

6. R.R. [F. Vallverdú], «*Da nukes pueris*», de Gabriel Ferrater, «Horitzons», 4, op. cit., ps. 56-57.

ésser neutrals i que qualsevol mena de feblesa no és altra cosa que traïció. Ens explica les escenes que ell va viure, ens esmenta la mort dels pobres botiguers pel sol fet d'ésser catòlics, les "*atrocidades de la zona roja*" en suma. Efectivament, "In memoriam" sembla un d'aquests comentaris insidiosos que la "Radio Nacional de España" ens dedica periòdicament.»

I, malgrat la conclusió final, que valora positivament el conjunt, amb l'excepció feta d'«In memoriam», tot portant la qüestió cap al terreny del compromís de l'escriptor amb la realitat immediata, Vallverdú no pot refrenar el seu apassionament militant i subscriu que «[...] un elemental deure cívic li imposa [a Ferrater] que si en determinades circumstàncies, com són aquestes per les quals està passant Espanya, el seu testimoniatge no pot servir sinó l'enemic, llavors sí que, excepcionalment, cal callar; altrament, es comportarà com a encobridor de la tirania».

La culminació a totes aquestes propostes i lectures esbiaixades, així com un primer canvi d'actitud que remet a la segona etapa de la publicació, s'observa en les dues col·laboracions més significatives del darrer exemplar d'aquesta primera etapa: a *Les Lletres* Vallverdú traça una molt particular panoràmica de la poesia catalana més recent, *La poesia recuperada*;⁷ i, a *Fulls Oberts*, es ressenya l'estudi-antologia de Castellet i Molas, *Poesia catalana del segle XX*,⁸ que suposa la partida de naixement oficial —que no la primera al·lusió a les lletres catalanes, ja ho hem vist— del *Realisme històric*.

Com explicita Vallverdú, la intenció militant de divulgar un model molt concret de poesia, el preconitzat per la revista, rau en la gènesi de la seva anàlisi: «[...] no és pas la meua intenció fer una anàlisi exhaustiva de les obres publicades durant els anys 1961 i 1962, sinó més aviat destacar aquelles que amb més o menys fortuna han contribuït a desenrotllar el realisme a

casa nostra i que han confirmat l'evolució cap a noves formes de concebre la poesia.»

La idea central de l'article és l'existència d'un «profund moviment de renovació» en l'àmbit de la poesia catalana, en el qual hi han tingut un paper clau les obres de bell antuvi proposades com a *modèliques* per Vallverdú: *La pell de brau*, *Vacances pagades* i l'obra completa de Salvat-Papasseit. Aquesta renovació, ve a dir Vallverdú tot parafrasant les paraules de Molas i Castellet en el darrer apartat de la seva introducció a *Poesia catalana del Segle XX*, concep el poeta com un home entre els homes, que, a partir de la seva experiència particular, parla de la realitat social que l'envolta: «La tendència renovadora, segons que han destacat alguns crítics, va més enllà de les preocupacions estrictament estètiques —potser més exactament "tècniques"— i significa sobretot una aportació particular de cada poeta a la interpretació del món contemporani i de la nostra societat, car els problemes plantejats avui condicionen tan decisivament la cultura catalana en bloc que és impossible de defugir-los.»

Les idees exposades no triguen a concretar-se en una definició global i dogmàtica d'aquest nou moviment que —assegura Vallverdú— ha reeixit a la poesia catalana: «Entenent, doncs, realisme com a intent d'interpretació artística de la realitat social i individual de l'home —la qual no cal que sigui necessàriament la més lligada amb l'actualitat immediata— podem afirmar que aquests darrers temps la poesia catalana ha accentuat d'una manera clara, irreversible, la seva tendència realista.»

La resta de l'article, com ja s'havia anunciat, passa revista a les propostes poètiques realistes més recents i interessants. Tot amb tot, abans que res, Vallverdú té cura d'analitzar les darreres creacions de J.V. Foix i de Marià Manent, amb el benentès que, essent ambdós poemaris aliens al corrent realista, un d'ells ha seguit més o menys —diu Vallverdú— el ritme dels temps. *La ciutat del temps* de Manent serveix Vallverdú per a fer paleses les mancances de la ja caduca estètica postsimbolista: «És evident que la crisi d'aquesta poesia, que intenta de cloure's

7. Ramon ROIG [F. Vallverdú], *La poesia recuperada*, «Nous Horitzons», 4 (4art. trimestre de 1964), ps. 27-33.

8. J. MUNTANER [Emili Vilaseca], *Poesia catalana del segle XX* per Josep M. Castellet i Joaquim Molas, «Nous Horitzons», 4, op. cit., ps. 38-39.

dins ella mateixa i menysprea no solament la pressió dels fets en la nostra societat i en la nostra cultura sinó les possibilitats d'aquesta mateixa societat i cultura en un joc perillós que l'acosta a l'art per l'art, no és superada per *La ciutat del temps*, acte de presència prou digne, després de tot, d'un orfebre de la cançó.» D'*Onze Nadals i un Cap d'Any*, en canvi, en ressalta Vallverdú la immediatesa del tema i la relativa facilitat de comprensió dels poemes, és a dir, en fa una lectura si no militant, sí partidista, esbiaixada, per tal d'acostar les propostes estètiques d'un *peix gros* com J.V. Foix a les seves posicions: «Cal assenyalar, de passada, que aquesta mitologia [foixiana] està profundament lligada amb el país —geogràficament, històricament— i una de les tasques més interessants per a un crític realista és “treure'n l'entrellat”, per mitjà no d'una anàlisi simplista que menés a la conclusió que J.V. Foix és un “gran poeta realista” (afirmació tan descentrada com la contrària), sinó posant en relleu els diferents plans de la seva creació.»

Pel que fa als autors realistes, destaquem-ne el simptomàtic canvi de valoració adreçat a Gabriel Ferrater. És molt i molt significatiu que llegim ara un *mea culpa*, una justificació de les paraules ferotges que en aquesta mateixa revista adreçà Vallverdú a *Da nucus pueris*. La maniobra s'explica, de ben segur, pel fet que Ferrater és un dels poetes llegits d'una manera interessada per Molas i Castellet en *Poesia catalana del segle XX*, a més d'un dels poetes en alça de més qualitat literària. Rectifica —i lloa— Vallverdú: «El qui això escriu confessa que, segurament, donà als lectors una visió apassionada, parcial —i per tant injusta— de *Da nucus pueris*. Car aquest llibre tenia una sèrie de qualitats que solament vaig apuntar [...]. No és estrany que la crítica més prestigiosa del país hagi acollit els seus llibres molt favorablement i que Gabriel Ferrater hagi passat a ocupar un dels primers llocs entre els poetes catalans del moment.»

L'article acaba amb un nou esment a la importància dels models i a llur influència duradora. Aquesta dada s'acompanya d'una nota a peu de pàgina en la qual s'anuncia dedicar a les tres obres esmenta-

des estudis per separat en números vinents. La inexistència d'aquests nous articles en els següents exemplars de «*Nous Horizons*», si bé s'explica en part pel canvi de nucli redactor arran del progressiu allunyament dels fins aleshores principals ideòlegs culturals, és a dir, de Castellet, Molas i del mateix Vallverdú, afegida a un certa vaguetat en el compromís que s'albira al llarg de l'article i a altres factors, com, per exemple, que la ressenya de *Poesia catalana del segle XX* vagi signada pel corresponsal del partit a la Unió Soviètica —i no la faci, com és habitual, el mateix Vallverdú—, tot plegat, fa que aquest exemplar de la publicació mostri els primers senyals del canvi d'orientació que quallarà a la segona etapa: d'una banda, un engatjament encara notable i una defensa decidida de la poesia realista; de l'altra, un gir d'orientació, una òptica més de partit arran de la crisi interna de la plataforma, propiciada, com hem dit, per l'allunyament dels fins aleshores principals impulsors ideològics.

Precisament això darrer ve a refermar la ressenya d'Emili Vilaseca adreçada a *Poesia catalana del segle XX*, de Castellet i Molas, la qual, en comptes d'ésser una defensa aferrissada de les propostes programàtiques de la *poesia nova* preconitzades també fins ara des de la revista, és a dir, del realisme esdevingut *històric*, és tot al contrari. Simptomàtic de l'òptica de partit en què se situa el censor és el fet que valori —per damunt de tot i en diverses ocasions— l'enfocament marxista emprat, la metodologia «rigorosa, moderna, historiogràficament irreprotxable» que forneix el materialisme històric: «[...] el gran mèrit de Castellet i Molas és, precisament aquest: haver sabut aplicar els esquemes metodològics més vigorosos a l'explicació de la nostra poesia moderna, a la seva humanització, tot situant-la històricament.» Allò que es valora és la inserció dels poetes en el seu marc social dialèctic, és a dir, l'enfocament marxista; en canvi, a l'hora de passar revista de l'intent d'interpretació històrica, el censor, que està d'acord amb l'anàlisi en conjunt, palesa la presència d'uns punts discutibles, retrets de detall. Aquest fet mateix, la constatació de divergències, el no fer un elogi absolut

i militant de l'obra que instaura a les lletres catalanes el *Realisme històric*, posa de manifest un cert trencament amb l'esperit programàtic de les col·laboracions anteriors i coetànies de Castellet i Vallverdú. Un trencament que s'evidencia d'una manera explícita en el fet que allò criticat són, precisament, dos aspectes associats a la maniobra programàtica de l'estudi introductor: d'una banda, «[...] el silenci sobre el corrent "surrealista" català de després de la guerra: per exemple Brossa», és a dir, el mutis dels crítics envers una tradició literària diferent de la que ells volen imposar; de l'altra, i molt més important, el desacord amb la prescripció excessiva de Molas i Castellet: «Un altre punt discutible em sembla l'antologia de l'apartat segon de la quarta part "...La poesia nova". Ja sé que l'obra no és ni vol ser una antologia, que els poemes recollits no formen una antologia clàssica sinó una il·lustració —i una demostració— de les afirmacions de l'assaig. [...] El retrat que faig és que el recull em sembla parcial i no prou representatiu, que s'han deixat al marge noms i poemes indispensables per a saber el valor i la orientació reals de la nova poesia.» La crítica posa de manifest, doncs, que hi ha altres propostes poètiques, altres tendències *reals* —no realistes— que en el recull no s'esmenten. D'una manera implícita el censor ve a confirmar que el que fan Molas i Castellet no és confeigir una anàlisi històrica de les manifestacions d'aquest darrer període, sinó prescriure el tipus de poesia que cal conrear. No deixa d'ésser significatiu del canvi d'orientació de la plataforma que es criticà ara el mateix que han estat fent fins al moment a «Nous Horitzons» tant Castellet com Vallverdú.

2. Segona etapa: 1965-1967

L'allunyament de la publicació, doncs, tant de *companys de viatge* com de diversos intel·lectuals del partit a partir de 1962, fa minvar, ja en la segona etapa, la importància atorgada als temes literaris pel fins aleshores nucli redactor de Barcelona. En aquest sentit, i pel que fa a la poesia,

l'absència d'aquests personatges i la manca de preparació dels nous col·laboradors (el cas d'Emili Vilaseca en relació amb *Poesia catalana del segle XX* ens sembla simptomàtic) incideix directament en la progressiva pèrdua de combativitat de la revista com a plataforma d'una poesia realista engatjada. A més, una altra dada decisiva caracteritza el període: «A principis de 1964 [...] el Comitè Executiu [del PSUC], vista la manca de col·laboracions de l'interior, va decidir continuar la publicació de la revista redactant-la íntegrament a l'exterior.»⁹ El tret més rellevant d'aquesta segona etapa de «Nous Horitzons», que abasta sols tres números, té a veure amb aquest fet: la manca de col·laboradors de l'interior sostreu a la revista el seu caràcter de plataforma d'expressió de la realitat cultural del Principat i la converteix, purament i simple, en un òrgan del partit sense excessiu interès pel que fa a la literatura. Les escasses al·lusions a la poesia tenen a veure amb una realitat forània, els Jocs Florals a l'exili, i, si bé hi ha unes poques col·laboracions que mantenen la combativitat, l'ínm nombre d'aquestes i l'obertura de «Nous Horitzons» a altres manifestacions diverses ens permet de constatar que ens trobem davant d'una etapa de transició, intermèdia entre la combativitat de la primera etapa i el desinterès progressiu envers la literatura i, en particular, envers la poesia, de l'etapa a venir.

3. Tercera etapa: 1967-1971

L'any 1967 es recupera un nucli estable de redacció a Barcelona com a pas previ per a la confecció íntegra de «Nous Horitzons» al país a partir de 1972. Sabem per Vallverdú que «La direcció del partit havia encarregat a una redacció de l'interior la responsabilitat de la revista: el director era Manuel Sacristán; el secretari de redacció, Francesc Vallverdú; i la resta del consell era integrat per Giulia Adinolfi, Josep Fontana, Xavier Folch, Josep

9. Francesc VICENS, *La primera etapa de «Nous Horitzons» (1960-1964)*, art. cit., p. 13.

Ferrer, Josep Termes... Funciona també un nucli de redacció a París. Entre els col·laboradors més habituals de l'exili cal esmentar Rafael Vidiella i Teresa Pàmies...».¹⁰ I, tanmateix, malgrat la presència altre cop de Vallverdú, l'ideòleg més important de la primera etapa quant a la secció de lletres, un primer tret rellevant, ara, és l'atenció progressivament a la baixa pel que fa a les qüestions literàries, la poesia entre elles, arran de l'obertura de la publicació a altres interessos i temàtiques. Això no treu que, igual com s'esdevenia a la primera etapa, les col·laboracions de Vallverdú assenyalin les pautes, quant a la poesia, del programa cultural i literari de la publicació. I, ara, el desgast ideològic de l'individu explicita la desradicalització de la plataforma, la pèrdua de combativitat i de militància en la defensa i prescripció d'una poesia realista i històrica. En aquest sentit, i malgrat que els textos relacionats amb la poesia són pocs, podem observar en dues col·laboracions ostensiblement simptomàtiques la fallida del *Realisme històric* i el gir poètic que s'està produint en les lletres catalanes i que «Nous Horitzons» reflecteix.

L'explicitació més significativa de la reorientació empresa per Vallverdú i, de retop, per la plataforma s'observa en *Trenta anys després de la mort de Rosselló-Pòrcel*.¹¹ L'article, que en la seva major part se centra en la trajectòria vital i literària del poeta mallorquí a qui va adreçat, constata la subjectivitat de les diferents lectures que s'han fet de la seva obra i, en aquest sentit, a l'hora de passar revista a la revisió de Castellet i Molas en *Poesia catalana del segle XX*, Vallverdú palesa les deficiències de la lectura emesa pels pares del *Realisme històric*, així com les de la crítica d'inspiració marxista: «L'any 1963 apareix l'antologia de Castellet i Molas, i redueixen la importància de Rosselló-

Pòrcel *gairebé* als seus justos límits. I dic *gairebé*, perquè Castellet i Molas, per reacció al deliri no van acabar de trobar el punt exacte d'objectivitat. Cal convenir que Rosselló-Pòrcel resultava per al "realisme crític" el representant d'una de les temptatives més "inencasellables" de la poesia contemporànea: la "poesia pura". És comprensible, doncs, que els defensors d'una *nova* crítica, entre els quals jo mateix em trobo, intentant d'inspirar-nos en el marxisme, ens sentíssim atrets en realitat per certes simplificacions i incorreguéssim en apriorismes inadmissibles.»

Si bé l'afirmació de Vallverdú, inimaginable en la seva primera etapa furienta, prova de justificar la maniobra crítica de Castellet i Molas i la seva mateixa, la constatació sincera d'una sèrie de *simplificacions* i *apriorismes inadmissibles* per part del fins ara crític militant i poeta engatjat pressuposa una certa manca de confiança en l'objectivitat crítica de l'ideari que ell mateix havia preconitzat des de les planes de la revista i explicita el seu desgast ideològic, paral·lel en el context de l'època al de Castellet i Molas. Si a això afegim la inexistència d'aportacions militants significatives i un descens notable de l'activitat crítica de Vallverdú, gens combativa des d'ara i bescanviada en gran part en números posteriors per l'atenció adreçada a qüestions de sociolingüística, haurem de constatar, junt amb la ja irremissible pèrdua de combativitat de la plataforma, la davallada del *Realisme històric* i de la idea d'una poesia social engatjada amb la realitat i amb el seu temps històric, l'acte de defunció de la qual rubrica Feliu Formosa en *Castellet-Molas i la poesia catalana actual*.¹²

L'assaig de Formosa, que vol ésser una reflexió en profunditat, des de l'òptica marxista, de les propostes que els crítics susdits confegiren en *Poesia catalana del segle XX* sota el concepte de poesia *nova*, posa de manifest precisament la manca de novetat d'aquesta poesia *nova*. Així, si bé es reconeix que «en la poesia catalana, apareixen sens dubte uns poetes joves,

10. Francesc VALLVERDÚ, *Sobre la història de «Nous Horitzons»* (1960-1976), dins DIVERSOS AUTORS, «*Nous Horitzons*». Vol. I. 1960-61, op. cit., ps. 8-9. Cito de la p. 9.

11. Francesc VALLVERDÚ, *Trenta anys després de la mort de Rosselló-Pòrcel*, «*Nous Horitzons*», 15 (3er. trimestre de 1968), ps. 58-62. Es tracta, és tot un senyal, del primer assaig crític signat per Vallverdú amb el seu nom. Ramon Roig, doncs, el furibund crític militant, ha passat a millor vida.

12. Lleó VALLÈS [Feliu Formosa], *Castellet-Molas i la poesia catalana actual*, «*Nous Horitzons*», 16 (1er. trimestre de 1969), ps. 40-43

desitjosos d'expressar poèticament el desvetllament d'unes forces polítiques dins la nostra societat concreta», uns poetes que «en llurs manifestacions líriques adopten els criteris enumerats per Castellet i Molas», no és menys certa la constatació d'«un fenomen curiós: dins el capítol “La poesia nova” del llibre de Castellet-Molas hi ha un poeta, Gabriel Ferrater, que no renuncia en absolut a formes simbolistes ni és en cap moment discursiu». Allò que no accepta l'articulista de la proposta de Castellet i Molas, doncs, no és la voluntat de programació d'una poesia realista i històrica, sinó el fet de caracteritzar com a *nova* una poesia que no trenca amb la tradició de la generació postsymbolista precedent, amb l'exemple de Riba i els seus coetanis: «és nou el contingut, com és també nou el context de lluita social en què s'insereixen. [...] En l'aspecte formal, però, la poesia “nova” no trenca amb una tradició lírica que acusa les profundes contradiccions socials i polítiques de la societat burgesa.» Havent desvirtuat, doncs, la jove poesia social catalana, l'article es clou, significativament, amb una nova proposta, succinta, si no programàtica i prescriptiva, sí exhortativa, respecte el tipus de poesia que, afirma Formosa, «crec que els poetes joves [...] haurien de fer». Una proposta que palesa d'alguna manera un lligam amb les noves concepcions poètiques dels anys setanta, pel fet que demana «No servir-se de la poesia com d'un mitjà per a combatre una possible frustració personal en una societat que té la competència com a norma, també en el terreny de l'art» i «Adquirir amb humilitat un ofici, tot revisant globalment (sense fòbies, ni fil·lies, ni partits presos) una tradició cultural, és a dir: tot intentant de superar influències massa immediates», la qual cosa podem interpretar com una crida perquè la poesia sigui entesa com a poesia i deixi d'ésser un instrument *al servei de*, en aquest cas, la lluita política (Formosa ho expressa tot seguit: «En aquest sentit, potser és aventurat afirmar taxativament allò que la poesia és un arma. La poesia té prou problemes de fons perquè hi poguem confiar com a arma»), així com una demanda alhora de professionalitat, de l'ofici de poeta, basat en la revisió objectiva de la tradició literària

anterior, per tal d'aprofitar-ne allò aprofitable.¹³

La revisió de les propostes de Castellet i Molas per Feliu Formosa és l'última manifestació d'un procés que havia fet de la primitiva «Horitzons» una plataforma d'expressió i difusió de poesia social a través de valuoses aportacions teòriques i crítiques. D'ara en endavant, els escassos exemples de militància que trobarem no s'expliquen per cap mena de partidisme literari sinó que responen a la praxi marxista de la publicació.¹⁴ El canvi d'orientació de la plataforma, això és, la seva desradicalització, s'explicita, d'una manera significativa, en l'aparició per primera vegada a les planes de la revista d'uns poemes del fins ara sempre menysvalorat Brossa¹⁵ i, sobretot, en l'anàlisi objectiva, gairebé acadèmica, de l'obra poètica de Gabriel Ferrater i del llibre *Setmana Santa* de Salvador Espriu¹⁶ per part d'un Francesc

13. En aquest sentit la darrera oració de Formosa («tot intentant de superar influències massa immediates») pot ésser llegida com una al·lusió directa i, per tant, com un exemple a no seguir de la lectura esbiaixada que fan Molas i Castellet de la tradició immediatament anterior a la poesia *nova*, és a dir, la d'arrel postsymbolista.

14. És el cas de la ressenya de T.P. [Teresa Pàmies] a *Poesia catalana de la Guerra d'Espanya i de la resistència* (a «Nous Horitzons», 19, 1er. trimestre de 1970, ps. 74-76) i de la crònica del Primer Festival Popular de Poesia Catalana al *Price* el 25 d'abril de 1970 (a «Nous Horitzons», 20, 2on. trimestre de 1970, ps. 48-49). En el primer cas, al costat de la ressenya d'un llibre de combat, hi ha un homenatge gens militant a Pere Quart amb motiu del seu setantè aniversari. En el segon, la tímida combativitat político-social més que literària de la breu nota esdevé foc d'encenalls arran de l'esment final —no aconseguit— d'ampliar la informació sobre l'esdeveniment en el número següent, cosa que no fa sinó palesar el desinterès creixent de la publicació envers la poesia i la importància adreçada a altres temàtiques.

15. Joan BROSSA, *Quatre sonets i una oda*, a «Nous Horitzons», 22 (1er. i 2on. trimestre de 1971), ps. 70-74. És prou significatiu del gir endegat per la revista aquesta inserció d'un poeta gens realista, volgudament oblidat per part de Castellet i Molas en *Poesia catalana del segle XX* i desvirtuat en aquesta mateixa publicació per Vallverdú (a Ramon ROIG [F. Vallverdú], *La poesia recuperada*, art. cit., p. 31).

16. Ens referim respectivament a: Francesc VALLVERDÚ, *Gabriel Ferrater (1922-1972) o la fosca memòria*, amb motiu de la seva mort, i a Francesc VALLVERDÚ, «*Setmana Santa*» d'Espriu. *Premi de la Crítica* 1971, «Nous Horitzons», 24 (1er. i 2on. trimestre de 1972), ps. 66-68 i 69-77.

Vallverdú que té molt poc a veure amb aquell crític furibund i militant d'altres temps que llegia ambdós poetes com a models de poesia social.

Conclusions

En relació amb la poesia catalana dels anys seixanta, doncs, «Nous Horitzons» explicita d'una manera precisa el que hem anomenat fases de *programació* (1960-1964) i de *desprogramació* (1965-1968) del *Realisme històric*. La col·laboració continuada i militant entre 1960 i 1964 de personatges com Josep M. Castellet i Francesc Vallverdú, directament implicats en l'intent de configurar un moviment renovador en la poesia catalana, les aportacions ideològiques i programàtiques dels quals tracen en un primer moment

les pautes de l'ideari cultural de la revista, converteixen «Nous Horitzons» en una plataforma d'expressió i de difusió d'una poesia realista i social, engatjada amb el seu temps històric. En aquest sentit, la plataforma fins i tot palesa la necessitat d'ampliar la gènesi del *Realisme històric* preconitzat per Molas i Castellet el 1963 fins a l'any 1960. Posteriorment, de 1965 en endavant, la desradicalització de la plataforma, motivada per l'allunyament o pel desgast ideològic dels seus màxims inspiradors culturals, permet l'aparició d'altres propostes que, partint de dins mateix del corrent realista, proven de superar-ne les limitacions. En altres paraules, «Nous Horitzons» reflecteix en les seves pàgines i participa de l'evolució de la poesia, de la literatura catalana dels anys seixanta.

JUST ARÉVALO

Codificació ortogràfica: el cas gallec, entre el portuguès i l'espanyol, per *Oscar Díaz Fouces*

0. Pretext

El diari gallec «Faro de Vigo» recollia el dimecres, 17 de gener de 1996, a la pàgina 5, la següent informació: «*Un grupo de gallegos pidió ayuda a Soares para la unión con Portugal.*» Malgrat l'ús poc afortunat del prerèrit indefinit espanyol, la referència a (Mário) Soares, el president de la República Portuguesa que havia estat rellevat en el seu càrrec tot just feia uns quants dies per Jorge Sampaio, resultava prou entenedora: la notícia en qüestió era ben recent. En llegir l'article descobrim algunes dades interessants. Primer, que un dels promotors del manifest és el professor gallec Manuel Zebal Lopes. Segon, que el professor Zebal és representant de dos-cents col·legues agrupats en el col·lectiu *Docentes contra a Repressão Linguística*. Tercer, les seves paraules textuais: «*Si la señal de identidad que más nos identifica como ciudadanos es la lengua y si la portuguesa es aquella que nos resulta más próxima, entonces somos portugueses.*» Em consta que aquesta notícia no va tenir cap mena

de ressò a les publicacions periòdiques catalanes. De la mateixa manera que em consta que la gran majoria dels catalans (una bona part de l'elit il·lustrada, fins i tot) ignoren que hi ha col·lectius a Galícia que, malgrat les pressions oficials, malden per fer efectiva la reunificació lingüística amb la resta del seu diasistema històric, el luso-brasil·ler. I estic convençut que només uns quants erudits saben (recorden) que l'escriptor i periodista de Castellbell i el Vilar, Ignasi Ribera i Rovira, a més de traduir al català una excel·lent selecció d'autors portuguesos, va tenir temps de publicar un llibre amb el títol prou transparent de *Portugal y Galicia, nación*. De fet, em sembla que, de Catalunya estant, Galícia esdevé una mena d'illa boirosa on una majoria estadísticament abassegadora de gallego-parlants nadius hauria de garantir la pau lingüística i un procés normalitzador decididament envejable. Com que això no és ben bé la veritat, potser valdrà la pena fer una mica d'història. D'història amb minúscules, si m'ho permeteu, perquè —ara com ara— no està